

İslamî Görüş ve Psikolojik Çalışmalara Göre Çocukların ve Ergenlerin Cinsel Eğitimi

Dr. Ali Naki Fakihî, Dr. Muhsin Şukufa Yekta, Ekrem Perend

Özet

Cinsel eğitim, eğitim alanındaki önemli konulardan biridir. İnsanın şahsiyetinin nasıl şekil alacağı üzerinde önemli bir role sahiptir ve insanın düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını etkiler. Bu konu önemli olmakla birlikte, özellikle de bizim ülkemizde bu alanda yapılmış kapsamlı ve uygun programlar yoktur. Gençlerin çoğu cinsel bilgilere uygunsuz kaynaklardan ve yanlış yöntemlerle ulaşmaktadırlar ve bu konu hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler. Batılı ülkelerde de çeşitli cinsel eğitimlerin varlığıyla beraber, henüz ergenlerden çoğunun bu alanda gerekli bilgilere sahip olmadıkları görülmektedir. Bu makalenin hedefi İslam kültüründe ve psikolojik araştırmalarda uygun cinsel eğitimlerin hedeflerinin, usullerinin, içeriklerinin, üsluplarının ve faydalarının incelenmesidir. Bu makalede İslami metinler ve psikolojik çalışmaların geçmişini incelenerek cinsel eğitimlerin önemi ve zarureti, uygun yöntemleri ve kaynakları ve cinsel sapmaların önlenmesi konuları incelenmiş ve sonda cinsel eğitimler hakkında sonuç alınmaya çalışılmıştır.

Giriş

Cinsel içgüdüler ve gelişmesindeki etkenler, kız ve erkek çocuğun cinsel motivasyonu, rolü ve nasıl karşılanması gerektiği gibi konular, tarihi elimizde olan Yahudilik ve Hristiyanlık gibi ilahi dinlerin izleyicileri arasında gündeme gelmiştir. Mevcut kaynaklara bakılarak cinsel eğitimle, özellikle de buluş çağındaki ergenlere nasıl eğitim verileceğiyle ilgili farklı bakış açılarının ibrar edildiği söylenebilir. İnsanlar, onların başında da enbiya ve ulema, cinsel eğitime önem vermiş, özel bölümlerde üzerinde çalışmışlardır (İsmailî, 1381).

Aynı şekilde Kuran'da, hadiste ve arından ahlak ve fıkah kitaplarında, özellikle

nikâh konusunda, muhtelif dönemlerde doğrudan veya dolaylı şekilde cinsel konular işlenmiştir. Günümüzde, Freud'dan Young'a, Adler'e, Hervey'e, Führler'e ve Frankl'a kadar, psikologlar da cinsel konularla ilgili farklı konular ve görüşler ortaya atmışlardır (Fakihî, 1384).

Cinsel Eğitim ve Önemi

Her ergen, üremenin fizyolojisi ve anatomisiyle ilgili bazı noktaları öğrenerek bir tutuma sahip olur. Bu tutum onun gelecekteki cinsel davranışını etkiler. Üremeyle ve cinsel konularla ilgili bilgilerin cinsel davranış ve buna karşı tutum göz önünde bulundurularak hazırlanmış planlı programlar

*Gerçekte İslâmî açı-
dan cinsel eğitimin
maksadı, kişinin buluş
yaşına geldiğinde
cinsel konularda
helal ve haramı bir-
birinden ayırabilmesini,
karı-kocalık vazifeleri hak-
kında bilgi sahibi olmasını,
başboşluktan sakınmasını
ve İslâmî iffet kurallarını
huy edinmesini sağlaya-
cak şekilde eğitilmesidir.*

doğrultusunda öğretilmesine cinsel eği-
tim¹ denir. İslâmî bakış açısına göre cin-
sel eğitimin hedefi, cinsel konularla ilgili
sağlıklı bir tutumun oluşturulması ve uy-
gun bilgilerin anlatılmasıdır. Ayrıca ruhsal
sağlık kazandıracak ve toplumsal uyumla
sonuçlanacak öğretileri içermeli ve toplum-
sal uyumsuzluk ve ahlaki bozuklukları en
az seviyeye indirmelidir (a.e).

Gerçekte İslâmî açıdan cinsel eğitimin
maksadı, kişinin buluş yaşına geldiğinde
cinsel konularda helal ve haramı birbirin-
den ayırabilmesini, karı-kocalık vazifeleri
hakkında bilgi sahibi olmasını, başboş-
luktan sakınmasını ve İslâmî iffet kural-
larını huy edinmesini sağlayacak şekilde
eğitilmesidir.

¹ Sex education

Cinsel davranış ve motivasyon, iç-
güdüselidir ama çevresel faktörlerin et-
kisi altında tamamen doğal kalmaz ve
başka yönlere kayar. Bu yüzden cinsel
yaşamın gelişimini tamamlaması doğaya
bırakılamaz ve doğru biçimde eğitilme-
sinden gaflet edilemez. Aksine istenilen
hedeflere ulaşmak ve cinsel faaliyetlere
yön vermek için çalışmak gerekir. Doğru
yönlendirilmeyen ve belirli bir programın
izlenmediği cinsel faaliyetler, beden ve
ruh sağlığını tehlikeye atan sorunlar ya-
ratır. Diğer taraftan çocuğun ergenlik ve
gençlik yaşlarına kadar kendi haline bı-
rakılması ve doğru eğitimin verilmemesi
onu, insanın yaratılışının hedefi olan saa-
dete ulaşmaktan alıkoyar. İmam Ali (a.s)
edebe sahip olunmamasını ve doğru eği-
timden mahrum olmayı bütün kötülük-
lerin sebebi olarak görmüş ve şöyle bu-
yurmuştur:

*“Edepsizlik ve sahih eğitimden mahru-
miyet, her kötülüğe sebep olur.” (İbn-i
Ebi'l-Hadid, tarihsiz, s. 258)*

Bu vasıfla ebeveynler, öğretmenler
ve çocuk bakıcıları, doğrudan ve dolaylı
eğitimlerle, çocuklarda ve ergenlerde cin-
sel bilgilerin ve kontrol becerilerinin, do-
ğal gelişimle beraber artacağı bir ortam
oluşturmalıdır. Böylece kendi istek ve
iradeleriyle cinsel yanlışlardan kaçınabil-
melidirler. Her dönemde değerler ve dinî
kistaslar öğrenilirken ve kontrol beceri-
leri geliştirilirken doğru ve kâmil şekilde
cinsel konuların eğitimi, kişileri kurtu-
luşa ve bozulmadan sakınmaya yönlen-
dirir, toplumu ve genç nesli ruh sağlığına
kavuşturur.

Psikolojik Araştırmalarda Cinsel Eğitimin Faydaları

Huston, Martin ve Foulds'a göre (1990) cinsel eğitim seminerlerine ve programlarına katılan kişiler, ergen çocuklarıyla cinsel konuları daha rahat konuşabiliyorlar. Yine bu ebeveynler çocuklarına cinsel konularla ilgili okunacak uygun kitaplar temin ediyorlar (Caron ve meslektaşları, 1993). Adeleye'nin araştırması (1991) çoğu ebeveynin, çocuklarının cinsel eğitimle ilgili bir ders almasını onayladığını göstermektedir. King, Parisi ve Odwyer'in (1993) araştırmaları, hiç cinsel eğitim almamış katılımcıların sadece yüzde 18'inin, cinsel eğitim almış olanların ise yüzde 86, 5'inin çocuklarıyla cinsel konular hakkında konuştuğunu göstermektedir. Araştırmacılar, bazıların dikkat çeken sorularından biri şudur: Acaba gençlere bir dönem cinsel eğitim verilmesinin onların gelecekte çocuklarıyla cinsel konular hakkında konuşma istekleri üzerinde bir etkisi olacak mı, olmayacak mı? Çeşitli araştırmalar, bu eğitimlerin katılımcılar üzerinde uzun dönemli etkisi olduğunu gösteriyor.

Genel olarak gençler, cinsel eğitim kurlarında kendi değerlerini ve cinsel görüşlerini anlatabilir, fikir alışverişinde bulunabilirler (Rodriquez, 1989). Pillai ve Yates (1993), ergenlerde cinsel sapmaların ve hamileliğin önlenmesi yolunda ilk adımın cinsel eğitim kurları olduğuna ve bu programların olumlu sonuçlar yaratacağına inanıyor. Okullarda doğru cinsel eğitimin verilmesi, ergenlerin cinsel konularda sorumluluk duygusunun ve idrakinin artmasını sağlamaktadır (Menew ve meslektaşları, 1998). Genel olarak cinsel

eğitim programları ergenlerin cinsel konular hakkında bilgisini sabırla artırıyor (Veiser ve Van-Bilsen, 1994). Cinsel eğitim programları daha geç cinsel ilişkiye başlamayı (Yorgensen, Pats ve Camp, 1993; Carbay, Bart, Leland ve Fotro, 1991; Zabin, Hersch, Smith, Street ve Hardy, 1986) ve eğitim alanlarda hamileliğin ve kürtajın daha az görülmesini sağlıyor (Viness, Clairry ve Scholvictor, 1978; Williams, Achelys ve Norton, 1985).

Cinsel eğitimin tesirleri üzerinde çalışan birçok araştırmacı, cinsel eğitimin cinsel faaliyetleri, hamileliği ve kürtajı azalttığı sonucuna varmışlardır (Dars, Chaiks-Darend, Maorin ve Viola, 1989; Daikas ve Costner, 1990; Edwards, Stinman, Arnold ve Hackanson, 1980; Howard, McCab, 1990; Nofstad, 1992; İsveç Ulusal Kurulu, 1978; Schink, Belight, Gylcherst ve Brad, 1981; Turner, Corpita, Moon ve Hill, 1993).

Bazı araştırmaların sonucu, cinsel eğitimlere katılan kişilerin cinsel davranışlarında veya cinsel birliktelik sayılarında hiç artışın görülmediğini göstermektedir (Anderson ve meslektaşları, 1990; Dawson, 1986; Freastberg, Moor ve Peterson, 1985; Cow, Sanstin ve Polk, 1992; Philiber ve Tatum, 1982; Pickidy- Wiess, Deiss-Louyang, Andrade, Paulus ve David, 1990; Spencer, 1978). Birçok araştırma, cinsel eğitimin cinsel faaliyet düzeyine etkisi olmadığını göstermiştir (Baldwin, Whitely ve Baldwin, 1990; Berger, 1987; Bernard ve Schwartz, 1977; Blanchard, Naring, Micheud ve Dobowitz-Arber, 1993; Davidson ve Darling, 1986; DeFine Olivarius, Warm, Peterson, Crone ve Laing,

1992; Dignan, Denson, Ensbaugh ve Seamitch, 1985; Esan ve Zilmann, 1987; Hertz, 1993; Corbay, 1985; Riz ve Zimmerman, 1974; Sachundhavat, Lang Tungkam, Canato ve Cachae, 1988; Seagall, DeClement, Dubain, Crasosky ve Saliba, 1995; Wiess, Rabinowitz ve Roxel, 1992; Willant ve John, 1992; Yarber ve Anu, 1981.) Elbette az sayıda araştırma, cinsel eğitimin, eğitim alanların cinsel faaliyetlerini artırdığını da gösteriyor (Marsiglio ve Moot, 1986)

Cinsel Eğitimin Hedefleri

Cinsel konular hakkındaki araştırmaların geçmişi incelendiğinde, bu alanda araştırma yapan araştırmacıların çoğunun cinsel eğitimin aşağıdakilere benzer hedefleri olduğunu hatırlattığı görülmektedir:

- 1- İstenmeyen hamileliklerin önlenmesi.
 - 2- Bulaşıcı cinsel hastalıkların azalması.
 - 3- Bu alandaki yanlış bilgi oranının azaltılması.
 - 4- Ergenlerin ve gençlerin cinsel konularda doğru kararlar almalarına yardım edilmesi.
 - 5- Ergenlerin, kadının ve erkeğin toplumdaki rolü hakkında soru sormalarına ve düşünmelerine yardım edilmesi.
 - 6- Cinsel duyguların gösterilebileceği ahlaki çerçevenin oluşturulması (Reeses, 1993)
- Bu hedeflerin, cinsel eğitimin hedeflerinin küçük bir parçası olduğu açıktır. Cinsel kimliğin geliştirilmesi, cinsel ilişkilerin sağlıklı hale getirilmesi ve cinsel

sapmaların önlenmesi, cinsel eğitimin muhtelif toplumlardaki önemli hedeflerindendir. Cinsel eğitimin Batı'daki geçmişi, hedeflerinin daha da genişlediğini göstermektedir. Günümüzde eğitim programlarının daha çeşitli ve geniş çaplı hedefleri vardır. Bazı araştırmacılar, cinsel eğitimlerin mahsul vermesi için belirlenmiş hedefler ve kabul edilmiş yöntemlerle, dakik ve yerinde müdahalelerin lazım ve gerekli olduğunu söylemektedir(Mellanbi, Philips ve Trip, 1992).

Cinsel Eğitim Esasları

Cinsel eğitim esaslarından kasıt, cinsel eğitimde riayet edilmesi gereken genel diyebileceğimiz kurallardır. Bu esaslar çoğunlukla bütün yaş sınıflarında vardır (Fakihî, 1375). Burada bu kurallardan bazılarını İslam'ın bakış açısından inceleyeceğiz.

1- Cinsel içgüdünün doğal ve temiz bir şey olduğuna teveccüh esası: Hadis metinlerinde bu ihtiyacın doğallığı, temizliği ve aşağılık olmadığı üzerinde durulmuştur. Örneğin Peygamberimize (s.a.a) Müslümanlardan bazılarının eşlerinden uzaklaştıkları ve ibadetle meşgul oldukları haberi ulaşınca, onları kınayarak şöyle buyurmuştur:

“Kadınlardan yüzünüzü mü çevirdiniz? Oysa ben (sizin Peygamberiniz olduğum halde) bu işe yüz çevirmediğim ve gündüz yemek yiyordum (her gün oruç tutmuyordum), gece de uyuyordum (bütün geceyi ibadetle geçirmiyordum)? Öyleyse

kim benim sünnetimden yüz çevirirse
benden değildir.”

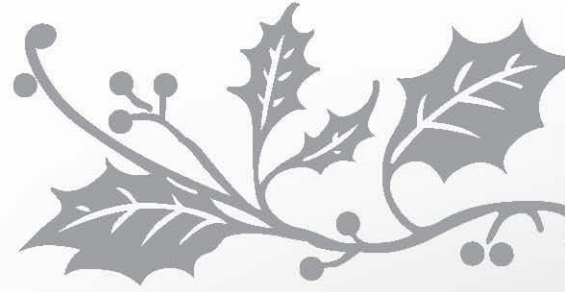
Bu münasebetle Allah Teala şu ayeti
nazil etmiştir:

**“Ey inananlar, Allah’ın size helal ettiği
tertemiz şeyleri haram etmeyin ken-
dinize ve aşırı gitmeyin. Şüphe yok ki
Allah, aşırı gidenleri sevmez.”²**

Resulullah’ın (s.a.a) bu davranışı ve
bununla ilgili ayet, kadın ve erkeğin bir-
birine meyletmesinin doğal ve iyi oldu-
ğunu göstermektedir. İnsanın yemeye ve
uyumaya olan meyli gibi kendiliğinden
kınanmış değildir. Aksine insan, Allah’ın
yiyecek gibi nimetlerinden faydalandığı
ve lezzet aldığı gibi doğal olarak cinsel
içgüdülerden de zevk almalı ve onu bas-
tırmaktan kaçınmalıdır.

**2- Cinsel ihtiyaçların insanın yüce ih-
tiyaçlarıyla uyumuna teveccüh:** İslamî
bakış açısına göre bir insanın cinsel ihti-
yacı, sevmek, hoşlanmak, yakınlık ve duy-
gusal bağ gibi diğer ihtiyaçlarıyla iç içe-
dir. Bu yüzden bu ihtiyaçların toplamını,
hepsinin birlikte uyum içinde cinsel dav-
ranışa yansıdığı tek bir yapı olarak kabul
etmek gerekir. İmam Rıza (a.s) şöyle bu-
yurmuştur:

“Eğer evlilik hakkında muhkem bir ayet
ve Resulullah’ın (s.a.a) izlenen bir sün-
neti de olmasaydı, yine de zeminini Al-
lah Teala’nın doğal olarak insanlara yer-
leştiği yakınlara iyilik ve yabancılarla
ünsiyet konusu, gönül sahibi ve doğru dü-
şünen akıllıların evlenmeye yönelmesi ve

**Resulullah’ın (s.a.a) bu
davranışı ve bununla il-
gili ayet, kadın ve erke-
ğin birbirine meyletmesi-
nin doğal ve iyi olduğunu
göstermektedir. İnsanın
yemeye ve uyumaya olan
meyli gibi kendiliğinden
kınanmış değildir. Aksine
insan, Allah’ın yiyecek
gibi nimetlerinden fay-
dalandığı ve lezzet aldığı
gibi doğal olarak cinsel
içgüdülerden de zevk al-
malı ve onu bastırmaktan
kaçınmalıdır.**

² (Maide/87) (Allame Tabatabaî, 1360)

koşması için bir sebepti.” Muhammedî Reyşehrî, 1376, s. 2248-2249)

Yine Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“İslam’da, Allah katında izdivaçtan daha sevgili ve daha aziz bir yapı yoktur.” (Meclisî, 1413, s. 222).

Bu iki hadisten şu sonuç çıkarılabilir: Cinsel ilişki doğaldır ve kınanmadığı gibi, aşağılık da değildir; aksine akılcıdır.

3- Evliliğin önemi: İnsanın ruhsal ve duygusal yapısı evlilikle ve bu doğal içgüdü'nün tatmin edilmesiyle huzura kavuşur ve Allah'ın katında sevilen insanî ve duygusal ilişkilere, güzel huylara sebep olur. Allah katında evliliğin akılcı olması ve sevilmesi, evliliğin ve cinsel ilişkinin yüce insanî özelliklerle iç içe olması ve insanın amelen birçok ahlakî fazilete ve münasip toplumsal ilişkilere yönelmesine ortam hazırlaması sebebiyledir.

4- Cinsel eğitimin eğitim düzenine tabi olması: İslam açısından cinsel eğitim, genel eğitim düzeni kurallarına tabidir ve insanın tekâmülü ve Allah'a yakınlık hedefi yolunda eğitim ve öğretimin genel hedeflerine ortam hazırlamalıdır. Bu yüzden hadis metinlerinde Allah'a itaat ve müminlerin dindarlığına yardımcı olan en iyi vesile olduğu geçmektedir. Resulullah (s.a.a), Hz. Ali (a.s) ve Hz. Fatıma (s.a) evlendikten sonra Hz. Ali'ye (a.s) şöyle sordu:

“Eşini nasıl buldun?” Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Allah'a itaatte en iyi yardımcıdır.” (A.g.e., s. 117)

Evliliğe teveccüh hususunda Resulullah (s.a.a) bekâr bir genç olan ashabından birine şöyle buyurmuştur:

“Ey Cuveybir! Keşke iffetini korumak için evlenseydin. Bu durum senin dinine ve dünyana da yardım ederdi.” (A.g.e., s. 118; Hürr Amulî, 1398, s. 14)

5- Eğitim alanının değerinin korunması: Ergeni yücelterek kendi büyüklüğünün farkına varmasını sağlamak ve şahsiyetine hakareti önleyerek onu aşağılamaktan şiddetle uzak durmak, bir iç kontrol mekanizması şeklinde onun aşağılık ve sapkın şehvete dayanan isteklerinin önüne geçer. Emiru'l-Muminin (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Yüce bir nefse sahip olan kimseye, sapkın şehvet ve istekler aşağılık görünür.” (Meclisî, 1413, s. 78).

Kastedilen, bir kimse izzeti ve değerliliği içselleştirirse ve yüce olduğunu hissederse onda aşağılık ve uygunsuz meyillerin şekillenmeyeceğidir.

6- Öğrencinin yaşına ve özelliklerine uygun eğitimin verilmesi: Bilgilendirmelerde yaş ve ruhsal-duygusal durum göz önünde bulundurularak doğrudan veya dolaylı yöntemler kullanılmalıdır. Örneğin çocukların buluğa girmekte olduğu ve cinselliğin bir miktar uyandığı dönemde her iki yöntem de kullanılmalıdır. Yerinde yönlendirmelerle buluşun belirtileri ve göstergeleri hakkında bilgilendirilmelidirler. Böylece genellikle o dönemde ortaya çıkan endişe ve ızdırap önlenabilir, bunun doğal bir durum olduğunu anlamaları

Takvalı olmak ve ilahi azaptan korkmak, bütün içgüdüleri gibi, cinsel içgüdülerin de kontrolünde önemli bir rol oynar. İç ve dış duyularının dümenini ve yönlendirilmesini akla ve şeriata teslim eden bir kimse, rahatlıkla (ihtiyaçlarını temin için yaptığı) seçimleri sırasında doğru yolu seçebilir ve sarsıntılardan korunabilir. Gündelik hayatında Allah'ın sözlerine ve davranışlarına şahit olduğuna inanan biri, bütün varlığıyla O'nun rızasını kazanmaya çalışacaktır.

sağlanabilir. Yerinde yönlendirmeler ergenin arkadaşlarına başvurma veya genellikle çeşitli zararları olan kitapları okuma ihtiyacı duymamasını sağlar. Ergenlik öncesinde geçirecekleri bedensel ve ruhsal değişimler, ortaya çıkacak yeni ve bilmedikleri belirtiler hakkında çocuklara bilgi vermek lazım ve gereklidir, belirsizliğe terk edilmemelidirler. Diğer taraftan kız çocukları, erkeklerden iki yıl kadar önce buluğa girdiklerinden annelerin kızlarıyla ilgili vazifesi daha hassastır. Anne samimiyet ve sevgiyle yeni buluğa girmiş kızının yanında olmalı, her zaman onun bilgili kılavuzu ve sırlarının mahremi rolünü yerine getirmelidir. Baba da ergen oğluyla ilgili aynı vazifeye sahiptir. Bu aşamaların hepsinde verilen bilgiler iffetle beraber olmalı ve gerekli inceliklere riayet edilmelidir ki çocuk ve ebeveyn arasındaki perdeler ortadan kalkmasın (Sadat, 1368).

7- Takva ile ihtiyacın temininin iç içe olması: Takvalı olmak ve ilahi azaptan korkmak, bütün içgüdüleri gibi, cinsel içgüdülerin de kontrolünde önemli bir rol oynar. İç ve dış duyularının dümenini ve

yönlendirilmesini akla ve şeriata teslim eden bir kimse, rahatlıkla (ihtiyaçlarını temin için yaptığı) seçimleri sırasında doğru yolu seçebilir ve sarsıntılardan korunabilir. Gündelik hayatında Allah'ın sözlerine ve davranışlarına şahit olduğuna inanan biri, bütün varlığıyla O'nun rızasını kazanmaya çalışacaktır (Sabit, 1379).

8- Kademeli eğitim: Eğitimin diğer alanları gibi cinsel eğitim de bir seferlik değildir ve zaman içerisinde kademeli olarak ve gelişim merhaleleri süresince devam etmelidir. Kademe esasının uygulanması şu şekilde olur: Cinsel meselelerin geneline teveccühle gelişimin her merhalesinde gerekli eğitimler verilmeli, böylece muhtelif yaşlarda öğretilecek her şey öğretilmiş olmalıdır. Eğitim alanının bütün konuları tek seferde idrak etmesi beklenmemelidir. Her aşamanın gerektirdiği şekilde, yavaş yavaş konulardan bir kısmı öğrenilmiş olmalıdır. Eğitim basit konulardan başlayıp devamında daha karmaşık konulara geçmelidir. Bu sebeple riayet metinlerinde her yaş merhalesi için cinsel eğitim hedefini güden muhtelif

eğitimlerden bahsedilmiştir. Bu makalenin devamında bu alandaki bazı rivayetlere değinilmiştir.

Genel olarak İslami bakışta, diğer eğitim türlerinde olduğu gibi cinsel eğitimde de bazı noktalar dikkate alınmalıdır. Bu noktalar arasında denge, gelişim dönemine uygun yönlendirme, hayâ eğitimi, cinsel sapmaların önlenmesi ve davranışın ıslahı ve değiştirilmesi sayılabilir (Fakihî, 1385, s.360-362).

Cinsel Eğitim Programlarının İçeriği

Cinsel eğitimde temel konulara dikkat edilmelidir. Campton'a göre (1989) eğitimciler, insanın cinsel meselelerini anlama yönünde anahtar kılavuz olabilecek bazı psikolojik görüşlerden faydalanabilirler. Cinsel eğitim bedeninin gelişimi, cinsel davranışlar ve sağlıklı irtibat kurulması hakkında bilgiler verebilir. Cinsel eğitimin içeriği yaşla ve muhatabın gelişim düzeyiyle (Landrio, 1994) uyumlu olmalı; yine cinsel meselelerle ilgili eğitim programlarının içeriği, bütün katılımcılara uygun olacak şekilde olmalıdır (Viracon, 1994).

İnsanlar cinsel fizyoloji eğitimi aldıkları gibi, bununla ilgili psikolojik meselelerle de aşına olmalıdırlar (a.g.e.). Cinsel konular eğitimi üreme, soyaçekim, türle ilgili biyokimya uygulamaları, türlerin anatomik farkları, çocukluktan yetişkinliğe psikolojik değişimler ve bunun davranış değişimi üzerindeki etkileri gibi konuları kapsamalıdır. Bununla beraber cinsel eğitim konuları için biyolojik, psikolojik, etik ve kültürel boyutları

içerecek çok boyutlu bir örnek dikkate alınmalıdır. Böylece cinsel konular hakkında tutarlı, uygun ve yeterli bilgi içeren bir uygulama hazırlanmalıdır (Moglia, 1994).

Aile içi ilişki örneklerinin ergenlere verilecek cinsel eğitim oranıyla arasında olması muhtemel irtibata önemli bir tesiri vardır. Diğer bir deyişle ergen çocuklarıyla yakın ve dostça ilişkileri olan ebeveynler evde çok daha iyi cinsel eğitim verebilirler. Yine evlatlarına cinsel eğitimde en fazla müdahalede bulunabilenler, sağlıklı ilişkileri olan ailelerdir (Baldwin ve Baranowski, 1990).

İslamî bakış açısında buna ek olarak cinsel davranış ve eğilimlerde normal ve anormal olan değerlerin, sağlık, beden, ruh, toplum ve maneviyatın cinsel sapmalardan gördüğü zararlar, cinsel sapmalar karşısında kendini kontrol yöntemleri, kız ve erkeğin iletişimiyle ilgili fıkıh hükümleri ve ergenlik ve gençlik dönemlerinde her yönden evliliğe hazırlanmaları üzerinde durulmuştur. Bu bakışa göre tahrik edici eğitim programlarından sakınılması tavsiye ediliyor.

Cinsel Eğitim Yöntemleri

Ebeveynlerin çocukları üzerinde kullandıkları en yaygın eğitim yöntemleri şunlardır:

1- Yeterli bilgilerin verildiği bilgilendirme yöntemi.

2- Yeterli olmayan bilgilerin verildiği bilgilendirme yöntemi (Örneğin hayali, kısıtlayıcı veya yanlış).

3- Bilgilendirmeyen yöntem (Soruların görmezden gelinmesi).

4- Ebeveynlerin eğitimi başka kaynakların (akrabalar, arkadaşlar, kitaplar veya kitle iletişim araçları) üzerine atıldığı yöntem.

Araştırmalar Batı ülkelerinde çoğu ebeveynin yeterli bilgilerle bilgilendirme yöntemini kullandıklarını ve çoğu gencin de bu yöntemi tercih ettiğini göstermektedir. Öyle görünüyor ki eğitim yönteminin gelişim yaşına uygun, bilgilendirici, yönlendirici ve sapmaları önleyici nitelikte olması gerekiyor. Bununla beraber sorunların görmezden gelinmesinden, anlaşılmaz ve hayali bilgiler vermekten sakınılmalıdır. Ebeveynlerin doğru eğitim yöntemlerini öğrenerek çocuklarının cinsel eğitimini uhdelere almaları daha iyi olur.

Cinsel Eğitimi Kimler Vermelidir?

Cinsel konuların eğitimi evde veya okulda verilebilir. Eğer ev ve okul işbirliği ve dayanışma içinde olursa daha iyi ve daha hızlı sonuç alınır. Bu eğitimler en az yan etkiye sahip olacak şekilde verilmelidir. Cinsel konuların hepsinin aynı tahrik edici düzeyde olmadığı dikkate alınarak tahrik düzeyi yüksek olanlar dolaylı yoldan öğretilmelidir. Eğitimde, eğitim alanının idrak ve anlayış düzeyi dikkate alınmalıdır. Şer'î emirler ve öğretiler doğrudan, meraktan ve tahrikten kaynaklanan şeyler dolaylı öğretilmelidir.

Kyman'a göre (1995), ebeveynler cinsel konuları kendi çocuklarına iki kesin farz üzerine öğretmelidirler:

1- Ebeveynler aynı iyi ve mahir bir eğitmen gibi cinsel konular hakkında yeterli bilgiye sahiptirler.

2- Çocuklara cinsel konularda eğitim verilmesi kararı, ebeveynin kendi ihtiyarındadır.

Çocuklarına cinsel eğitimi kendileri verme kararında olmayan veya çocuklarının okullarda cinsel konularda eğitim almasını istemeyen aileler, genellikle bu eğitimin çocuklarının cinsel konularda serbestliğini artıracığından korkmaktadır (Adeloye, 1991). Reis ve Seidl (1989), müdürlerin ve eğitmenlerin resmi cinsel eğitim programlarının icrasında en büyük engel olarak ebeveynleri gördüklerini ve ebeveynlerin genellikle çocuklarıyla cinsel konuları konuşurken rahatsızlık duyduklarını hissettiklerini söylüyorlar.

Çocukluk Döneminde Cinsel Eğitim

Cinsel eğitim ve cinsiyet rolü, çocukların bu yolla bir kültürde kadına ve erkeğe biçilen değerlerle, görüşlerle, motivasyonlarla ve davranışlarla tanışması durumu için kullanılır. Hedefi de çocukların özel cinsiyet rollerini yerine getirebilmeleri için eğitilmeleridir. Böyle bir süreçte çocuk, cinsel davranış rolü gibi sınıflandırılmış davranış modellerine ve cinsiyet rolü kabulüne teveccüh eder (Havza ve üniversite, 1372). Araştırmalar, çocukluk döneminde cinsel öğrenme tecrübelerinin büyük bölümüne anne ve babanın müdahil olmadığını gösteriyor ama ebeveynin, çocuğun cinsiyetine uygun ve bilinçli yaklaşımı oldukça etkilidir. Mesela ailelerde erkek çocuklarına, kız çocuklarına göre

daha sert davranılması (Caplan ve Sadoc, 1379), cinsiyetlerine göre kız çocuklarına kızlara uygun, erkek çocuklarına erkeklere uygun kıyafetlerin giydirilmesi veya kızlara ve erkeklere kendilerine uygun düşen davranışların hatırlatılmasına önem verilmesi gibi konular, çoğunlukla ailedeki en önemli eğitim adaptörleri arasında sayılıyor (Ahmedî, 1373).

Bazıları cinsel eğitimin buluş dönemine mahsus olduğuna inansa da araştırmalar cinselliğe ve bununla ilgili konulara ilgi duymanın çocukluktan başladığını gösteriyor. Serben, cinsel eğitimin çocukluk yıllarının başlarından itibaren verilmesi gerektiğini gösteren kapsamlı araştırmalar yapmıştır. Buluş yaşlarında ergenler için cinsel meseleler gizemli değildir ve faydalı bilgilere daha az ihtiyaç duyarlar. Çünkü ergenler, önceki yıllarda muhtelif yollarla cinsel bilgiler edinmişlerdir.

İslam'a göre buluş döneminin cinsel eğitimin başladığı dönem değil, hidayet ve kontrolün arttığı dönem olduğuna dikkat edilmelidir. Bu yüzden bu konuya çocukluk yaşlarından itibaren ilgi gösterilmelidir. Bu eğitimin ertelenmesi, doğal gelişimden sapmaya neden olabilir (Marfavi, 1379)

Çocukluk Döneminde Cinsel Eğitim Stratejileri

Cinsel eğitim alanında dinî ve psikolojik metinlerde bazı stratejiler sunulmuştur. En önemlilerine değinelim:

1- Çocuğun yaşına uygun bilgilerin verilmesi: İnsanın davranışları, çocukluk

dönemindeki düşüncelerinden, meyillerinden ve isteklerinden etkilenir. Bir çocuk cinsel konular hakkında doğru düşüncelere sahip olursa kesinlikle yaşamının sonraki dönemlerinde insanlığın yüce hedefleriyle uyumlu davranışlara sahip olacaktır. Bu yüzden kız ve erkekle ilgili cinsel bilgiler ve her birinden davranışlarında, oyunlarında kıyafetlerinde ve benzerlerinde göstermeleri beklenenler, uygun yöntemlerle onlara intikal ettirilmelidir. Daha küçük yaşlarda cinsel konulara girilmemeli ve çocuğun meraklı ve aktif zihni, cinsel konularla ilgili düşünceler ve uyarıcılarla bulandırılmamalıdır. Bununla birlikte çocuk cinsel buluşa yaklaştığında ve cinsel konulara karşı idrak ve anlayışa ulaştığında, o idrak düzeyine göre cinsel konular işlenmelidir (Sabit, 1381).

2- Çocuğun cinsellikle ilgili sorularına uygun cevaplar: Çocukların genellikle buluşdan önceki dönemde doğrudan veya dolaylı olarak cinsel konular hakkında soruları vardır. Bazı anne ve babalar, üzerini örtmek amacıyla çocuklarına cevap vermekten kaçınır ve “büyüyünce anlarsın” benzeri ibarelerle çocukları sustururlar. Bazı ebeveynler cevap verirler ama doğru olmayan cevaplar verirler ve çoğunlukla da çocuk bunu anlar. Bu iki yöntem de doğru değildir. Zira soru soran ve kendisine rehberlik edilmeyen çocuk, başkaları tarafından saptırılabilir. Ne mutlu ki bu sorular nispeten basittir ve rahatlıkla uygun cevaplar verilebilir.

Cevap, çocuğun anlayabileceği düzeyde olmalıdır. Sapmasına yol açacak kötü öğretiler içermemeleridir. Cevaplar doğru, evhamdan uzak, ikna edici, saygınlığı

bozmayacak, çocuk ve ebeveyn arasındaki hayâ perdesini koruyacak şekilde olmalıdır. Aynı şekilde soruyu soranda cinsel sorulara karşı nefret ve isteksizlik oluşturmamalıdır. Cinsel soru sorana, cinsel konulara karşı hassasiyet göstermemesi için doğal davranmak da önemlidir. Çocukların sorularını cevaplarırken en az düzeyde yetinmek, genel konuşmak, eğitimcinin manevi ruhiyesini takviye ederek konuları anlatmak, cevap için uygun ortamı hazırlamak ve dinî kavramlar, diğer önemli noktalar (a.g.e.).

3- Dolaylı eğitim: Çocukluk döneminde dolaylı eğitim, doğrudan eğitimden daha uygun ve daha etkilidir. Örnek verelim:

a) Evde hayvan beslemek: Çocuklar, hayvanların hamile olduğunu ve yavrularını görerek veya işiterek bazı cevaplar alırlar ya da daha iyi idrak etmeleri için ortam oluşur.

b) Bitki ve çiçek yetiştirmek: Tohum ekmek, bitki ve çiçek yetiştirmek, onların gelişimi çocuklar için benzer ve münasip bir derstir.

c) Hikâye anlatmak: İnsanların ve hayvanların hayatlarıyla ilgili hikâyeler anlatmak, çocukların bazı sorularını cevaplayacak değerli noktalar içerebilir.

d) Çocukların, doğal bir durum olan yeni bebeklerin dünyaya gelmesine dikatlerinin çekilmesi, bazı sorularına cevap olabilir (a.g.e.).

4- Kız ve erkek ilişkilerinin sınırlarıyla ilgili eğitim: Çocukların ilişkileri, ebeveynlerin dolaylı gözetimi altında

olmalıdır. Zira bazen bu ilişkilerde aynı cinse temayül edilebilmektedir. Ebeveynlerin kontrolü dışında birbirlerinden cinsel haz almaya çalışabilirler. Bu yüzden arkadaşların ve görüşülen kimselerin çocuklarıyla ilgili yeterli bilgiye sahip olunmalıdır. Hatta aile içinde kız ve erkek kardeşlerin ilişkileri yeterli düzeyde kontrol edilmelidir. Mahrem olmak her ne kadar sınırlılığı azaltsa da cinsel meyli ortadan kaldırmamaktadır. Öyleyse kontrol görmezden gelinemez (Sadat, 1368). Çocukların ergenlerle ilişkileri de kontrol edilmelidir. Tecrübeler, çocukların bu yaşlarda gerekli akıl gelişimine sahip olmadıkları için, bu luğ çağının değişimleri etkisinde kalan ergenlerin suistimaline maruz kalabileceklerini veya o gelişim aşamasında kendileri için zararlı olabilecek konularla aşına olabileceklerini göstermiştir.

5- Erken ergenliğin önlenmesi: Erken ergenliğin sebepleri arasında hormonlar, çevre etkeni, sinirsel hastalıklar, beyin hastalıkları, doğal etkenler sayılabilir (Schamille, 1371). Erken cinsel uyarılar (müstehten filmlerin izlenmesi gibi), kontrolsüz kız ve erkek ilişkileri ve benzerlerinin çocuklar için kötü sonuçları olabilir. Zina veya eşcinsellik gibi sapkın amellere çekilebilir, kız ve erkek kardeşleri veya diğerlerini iğfale yeltenebilir ya da mastürbasyona müptela olabilirler (Eminî, 1368).

Genel olarak çocuğun çevresi iffetin gelişebileceği bir ortam olmalıdır. Çocukların cinsel eğilimleri, zamanında uyanacak ve çabuk tahrik olmayacak şekilde eğitilmelidir. İslam, cinsel içgüdülerin erken uyanması yoluyla oluşabilecek sapkınlıkları

önlemek için birçok tavsiyelerde bulunmuştur. Mesela:

a) Anne-babanın cinsel ilişkisi sırasında çocuğun olmaması: İslamî emirlerde, aile ortamının çocukların yersiz uyarılardan uzak kalacağı şekilde düzenlenmesi konusu önemlidir. Eğer aile ortamı huzurlu olursa çocukların yeteneklerinin gelişmesi, iyi meyveler vermesi ve ahlaki faziletler edinmeleri üzerinde etkili olur. İslam erken ergenliği önlemek için özel zamanlarda çocukların, ebeveynlerinin yanında olmamalarını emretmiştir.

b) Çocukları öpmenin ve okşamanın sınırı: İslam öğretilerinde ebeveynlerin çocuklarına sevgi göstermeleri üzerinde çok durulmuştur. Nitekim Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Çocuklarımızı çok öpün ve her öpücükle cennette bir derece edindiğinizi bilin.” (Meşkinî, 1377).

İslam bu sevgiyi gerekli görüyor ama sapkınlıkların ortaya çıkmasını önlemek için bazı emirler veriyor. Mesela çocukları öpmenin, onlara sarılıp okşamanın bir sınırı olduğu ve ifrata ve tefrite düşülmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Yine yabancı insanların bebeklere sevgilerini göstermek için okşayıp öpmemeleri gerekmektedir. Zira bu, buluşa girmeden yıllar önce çocuğun cinsel olarak uyarılmasına sebep olabilir. Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor:

“Altı yaşındaki kız çocuğunu, erkek çocuğu öpmemelidir. Aynı şekilde kadınlar yedi yaşını geçen erkek çocuklarını

öpmekten kaçınılmalıdır.” Tabersî, s. 115).

Emiru'l-Muminin (a.s) şöyle buyuruyor:

“Bir kız çocuğu altı yaşına geldiğinde namahremin onu öpmeye ve kucasına almaya hakkı yoktur.” (a.g.e.)

c) Çocukların yatakları: Şeriatın cinsel uyarıları önlemek için üzerinde durduğu yöntemlerden biri de çocuklarının yataklarının ayrılmasıdır. Belirlenmiş olan yaş aralığı yedi ila ondur. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Çocuklarınız yedi yaşına geldiğinde yataklarını ayırın.” (Hürr Amulî, h.k. 1389, s. 28)

Başka bir hadiste de şöyle buyurmuştur:

“On yaşında kızlar kızlarla, erkekler de erkeklerle yatmasınlar.” (Ebu Âşık, 2001, s. 112)

Bu anlatıma göre çocuğun yatağının ebeveyninden ve diğer çocuklarından ayrılması gereklidir. Zira böylece çocuğun cinsel tahriki önlenir.

Ergenlik Döneminde Kız ve Erkeğin Sağlıklı İlişki için Eğitilmesi

Ergen ve genç kızların ve erkeklerin ilişkileri günümüzün üzerinde çalışılması gereken toplumsal ve kültürel önemli konularından biridir. Bu alanda konuşma-

nın zarureti aşağıdaki araştırmayla açığa çıkıyor.

Araştırmacıların birinin hazırladığı istatistiklere göre Tahran'ın beşinci bölgesindeki liselerde 16-19 yaş arası kızların ve erkeklerin %54.2'si, şimdiye dek karşı cinsten en az birisiyle arkadaşlık yaptıklarını söylemiştir. Bu konu, istatistiğe katılanların %95'inin Müslüman ve %86'sının namaz kılıyor olması açısından önemlidir. Namaza bağlılık dereceleri farklı olmasına rağmen her halükârda bu istatistik, namaz kılan gençlerin yarıdan fazlası arasında kız ve erkek ilişkisinin yaygın olduğunu gösteriyor (Talebeler, 1378). Bu konuyla ilgili aşağıdaki temel konular hakkında ergenlere eğitim verilmesi gereklidir:

1- Kız ve erkek arasındaki çekim insanlığın doğasından kaynaklanmaktadır. Sevgiye ve sevilmeye eğilim, cinsel içgüdü, güzellik ve muhabbet bu çekimin doğal alanları arasındadır. Kızların ve erkeklerin bu doğal alanları veya mutluluğa, iyiliklere, faziletlere ve değerlere eğilimleri gibi diğer doğal ortamlarla uyumlu olursa bu, onlara gelişim ve tekâmül alanı sağlayacaktır. Diğer bir deyişle fitrî eğilimlerinin hepsinin eğitilmesi ve uygulamaya dökülmesi, ruh sağlıklarının artmasını sağlayacaktır. Bu gelişim tek taraflı olduğunda, o alanlardan sadece birinde görüldüğünde ise ruhsal bozukluğu, ahlaki fesatları, ailevi ve toplumsal sorunları ardından getirecektir.

2- Kız ve erkek ilişkilerinin sağlıklı ve sağlıklı olmasının ölçüsü, ilişkilerinin doğal ve fitrî eğilimleriyle uyumlu veya uyumsuz olmasıdır.

3- Kızın ve erkeğin, ilişkilerin doğal ve fitrî esaslarına, kendi eğilimlerine ve davranışlarına aşina olması gerekir. Böylece ilişkileri bu esaslara uygun olmadığına içsel kontrolleriyle şahsiyetlerine, izzetlerine ve mutluluklarına zarar verecek şeylerden kaçınabilirler.

Kız ve Erkek İrtibatına Kuran'ın Bakışı

a) Sözlü İrtibat

Kız ve erkeğin sözlü irtibatına örnek olarak Kasas suresi 25. ayeti verebiliriz. Bu ayette Hz. Musa (a.s) ve Şuayb'ın kızlarından bahsedilmektedir:

“Derken o iki kadının biri, utanarak ona geldi de babam dedi, hayvanlarımızı suladığından dolayı seni mükâfatlandırmak için çağırıyor.”

Ayette kullanılan “istihya” kelimesi, hayâ ile beraber olan bir konuşmayı ve görüşmeyi anlatmaktadır. Yani kız ve erkek ilişkilerinde hayâ korunmalıdır. Bu hayâ, kişinin kötü işlerle uğraşmasına veya denetimsiz davranışlarda bulunmasına izin vermeyen kendini kontroldür.

b) Göz İrtibatı

Gözle kurulan irtibatlar da bakakalmama ve bakışı sürdürmeme şartına bağlıdır. Başka türlü ifade edecek olursak şehvetle bakılmamalıdır. Şehit Mutahharî'nin tabiriyle (1353) bakakalmaktan kasıt gözlerini dikmek, karşı cinsi süzmektir; yüce ve başlangıç yapma anlamında bir bakış de-

ğil. Yani bakış söze başlamanın, yüz yüze gelmenin mukaddimesi olmalıdır.

Nur suresinin 30. ayetinde **“Mümin erkeklere söyle gözlerini (haramdan) sakınsınlar.”** ve **“Mümin kadınlara da söyle gözlerini (haramdan) sakınsınlar.”** ayetinde kasıt şehvetli bakışın terk edilmesidir. Bu ayetin nüzul sebebinde şöyle geçer: Bir gün bir genç, Medine sokaklarında bir kadınla karşılaştı. O zamanki kadınlar örtülerini kulaklarının arkasına atıyorlardı ve boyunlarının bir kısmı görü-lüyordu. Genç, Benî falan sokağına girene dek kadına baktı. Kadından gözünü ayıramayan gencin suratu, duvardan dışarı çıkmış bir kemiğe isabet etti ve yüzü kanadı. Yolunun üzerinde Resulullah'ın (s.a.a) yanına vardı. Peygamber ona ne olduğunu sordu, o da olayı ona anlattı. Sonra Ceb-rail bu ayeti indirdi (Allame Tabatabaî, 1360, s. 116).

c) İşbirliği İrtibatı

Karşı cinsle işbirliği ve yardımlaşma, Hz. Musa (a.s) ve Şuayb'ın kızlarıyla ilgili ayetlere göre caizdir.

“İyilik etmek ve kötülükten sakınmak hususunda birbirinize yardım edin” (Maide/2)

ayetin kız ve erkeklerin birbirine yardımını da kapsayan genel bir anlamı vardır. Bu da karşı cinsle işbirliği yapmanın caiz olduğunun delilidir.

d) Duygusal İrtibat

Kızın ve erkeğin irtibatı sonucu onların ikisinde veya sadece birinde ortaya çıkan evlilik eğilimi reddedilmemiştir. Elbette marazi bir eğilim, yani denetimsiz bir cinsel davranış eğilimi caiz değildir. Delili de kadınların tahrik edici konuşması karşısında inen **“Gönlünde bir hastalık olan ümide düşer”** ayetidir. (Ahzap/32).

e) Tahrik Edici İrtibat

Kız, erkek, kadın ve erkek ilişkilerinde sesli, duygusal ve davranışsal türlerde şehvet uyandıran tahrik unsurları olmamalıdır. Kuran'da, Ahzap suresi 32. ayette şöyle buyrulmaktadır:

“Ey Peygamberin eşleri, siz, öbür kadınlardan birine benzemezsiniz; çekiniyorsanız sözü yumuşak bir tarzda söylemeyin.”

Aile Kurmak için Ruhen Hazırlık Yapmak

Gençlerde evliliğe karşı olumlu bakışın kuvvetlenmesi için ruhen buna hazır hale getirilmelidirler. Bu, ailenin ve okulun vazifesidir. Ortaokul ve ortaöğretim dönemlerinde ev idaresi, çocuk yetiştirme ve fıkah gibi derslerin verilmesi faydalı olacaktır (Şeriatmedarî, 1371).

Ergen, lezzet, huzur, iffetin korunması, imanının kuvvetlendirilmesi, neslin bekası ve salih bir neslin yetişmesi gibi hedefler için, ölçülü bir evlilik için hazır olmalıdır. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

Gençler eş seçiminde yeterli dikkati göstermeli, birbirlerinin yapabileceklerini, isteklerini ve ihtiyaçlarını öğrenmeli, eşinin ve kendisinin haklarını bilmelidirler. Güzel konuşma, iyi dinleme, dil ve amel ile muhabbeti gösterme, eşin değerini göstererek ve onu yücelterek karşılıklı saygı gösterme, alay ve aşağılamadan kaçınma, hoşgörü, güler yüz ve iyi ilişkiler gibi müşterek hayatta iletişim kurma becerileriyle aşına olmalıdırlar.

Bir gün Resulullah (s.a.a) minbere çıktı ve Allah'a hamd ve senadan sonra şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Cebraîl, ilahî dergâhtan yanıma gelerek şöyle dedi: Bakire kızlar meyve gibidirler; yetiştiğinde toplanmazlarsa güneş ışığı onları çürütür ve rüzgâr dağıtır. Kız çocukları buluğa erdiklerinde ve kadınlar gibi cinsel eğilimler hissettiklerinde kocadan başka devaları yoktur. Eğer evlenmezlerse fesattan âmânda değillerdir. Zira onlar beşerdir ve beşer hatadan korunmuş değildir." (Ferid Tenkabenî, 1375, s. 182).

Ergenlik döneminde evliliğin şartları ve eş seçme ölçüleri hakkında konuşulmalıdır. Kişi beden ve fikir açısından geliştiğinde, buluğa erdiğinde, duygusal ve toplumsal olgunluğa kavuştuğunda evlenmesi için teşvik edilmelidir. Kişilerin bedensel ve cinsel buluşları, toplumsal ve akli buluşlarından daha önce olsa da evlilik için duygusal ve toplumsal olgunluk gereklidir (Seccadî, 1379). Bu sebeple Stone en iyi evlilik yaşının ruhsal ve toplumsal buluş gerçekleştiği zaman olduğuna inanıyor. Eş seçiminin en belirgin ölçüleri hadislerde de üzerinde durulan denklik, kültür, din ve inanç benzerlikleri ile ruh ve duygu uyumudur. Ruhsal liyakat de eş seçimi ölçütlerindendir. Ruhsal liyakatten kasıt ruhsal buluş ve gelişimdir. Akıl yetileri, yaratılış ve huy açılarından kemale ulaşan ve en zor vaziyetlerde evlilikteki uyumlarını koruyabilecek kişiler vardır. Kendilerine has yaratılış ve huyları olan, düşünsel gelişimini tamamlamadığı için birçok vaziyette uyumlarını koruyamayan kişiler de vardır (Stone ve Stone, 1379).

Gençler eş seçiminde yeterli dikkati göstermeli, birbirlerinin yapabileceklerini, isteklerini ve ihtiyaçlarını öğrenmeli, eşinin ve kendisinin haklarını bilmelidirler. Güzel konuşma, iyi dinleme, dil ve amel ile muhabbeti gösterme, eşin değerini göstererek ve onu yücelterek karşılıklı saygı gösterme, alay ve aşağılamadan kaçınma, hoşgörü, güler yüz ve iyi ilişkiler gibi müşterek hayatta iletişim kurma becerileriyle aşına olmalıdırlar.

Gençler, müşterek hayatta maneviyyatın ve ahlakın hüküm sürmesi gerektiğini ve de şehvetten ve nefsin isteklerine gark

olmaktan sakınmaları gerektiğini bilmelidirler (Şerefi, 1376). İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Kendi şehvetlerini sınırlayan ve ifrat etmeyen kimse, insanlık değerini ve manevî şahsiyetini muhafaza etmiştir.” (Ferid Tenkabenî, 1375, s. 215).

İslam, şehvet peşinde koşmayı önlemek için cinsel isteklerin tatminini eşle sınırlıyor ve evlenme imkânı olmayan kimse- lere oruç tutmak, spor yapmak ve takvalı olmak gibi önerilerde bulunuyor.

Sonuç

Çoğu araştırmacının ilgisini çeken konulardan biri cinsel faaliyetler ve sonuçları hakkındaki eğitimin kültürel tesirinin karşılaştırılmasıdır. Batı ülkelerinde muhtelif araştırmaların karşılaştırılması, cinsel eğitim ve ilgili hizmet alanlarında (aile kurulması gibi) açıklık siyaseti güden kültürlerde istenmeyen hamileliklerin, çocuk düşürmenin ve bulaşıcı cinsel hastalıkların sayısını düşürmede başarılı olduğunu göstermektedir (Adelman ve Pittman, 1986; Jones ve meslektaşları, 1985; Cruger ve Vynser, 1981; Sidalki, 1987; Sinch, 1986).

Jones ve meslektaşları (1985) cinsel eğitimler ve sonuçları alanında 37 ülkeyi birbiriyle karşılaştırdı. Araştırmalarının sonucu, cinsel eğitimle ilgili daha özgür olan Batı ülkelerinde ergenlerin hamilelik oranının ve neticede çocuk düşürmenin daha az olduğunu göstermektedir. Amerika, Kanada, İngiltere, İsveç, Hollanda ve Fransa gibi ülkeler kıyaslandığında, en yüksek

ergenlerde hamilelik ve çocuk düşürme oranının Amerika’da olduğu görülüyor. 1980’de 15-19 yaş arası ergenlerin hamilelik oranı Amerika’da %9,6, İngiltere’de %4,5 ve Hollanda’da %1,4’tür.

Cinsel eğitim alanında yapılmış araştırmalar gözden geçirildiğinde, Batı ülkelerinde cinsel eğitimin daha çok ergenlik döneminde hamilelik, bulaşıcı cinsel hastalıklar ve çocuk düşürme gibi sonuç odaklı olduğu anlaşıyor. Çünkü bu ülkelerde evlilik öncesi cinsel ilişki nispeten revaçtadır ve anormal karşılanmamaktadır. Batı ülkelerinde siyasetçilerin ve eğitimcilerin esas uğraşı evlilik dışı ilişkilerin önlenmesi değil, cinsel ilişkilerin kontrolüdür. Bu yüzden Batılı cinsel eğitim programlarının çoğunda bulaşıcı cinsel hastalıklar, özellikle AIDS, hamilelikten korunma yöntemleri ve tehlikeli cinsel davranışlar üzerinde durulmaktadır. Oysa İslam düşünürleri açısından cinsel eğitimler, tek tek bütün kişilerin ruh sağlığının ve ailenin korunması hedefiyle yapılır. Bu açıdan bakıldığında sağlıklı cinsel ilişkilerin büyük çaplı bedensel, ruhsal ve toplumsal sonuçları olabilir.

İslamî bakışa göre cinsel eğitimin hedefi, sağlıklı bir bakış oluşturulması ve cinsel konular hakkında münasip ve yeterli bilgiye sahip olunmasıdır. Ayrıca ruh sağlığı ve toplumsal uyumla sonuçlanacak, toplumsal uyumsuzluğu, davranış bozukluklarını ve ahlaki anormallikleri en az düzeye indirecek eğitimleri de içermelidir (Fakihî, 1384). Bununla birlikte cinsel ilişkilerin sağlıklı hale getirilmesi ve cinsel sapmaların önlenmesi, cinsel eğitimin önemli hedeflerindendir.

Cinsel eğitimlerin içeriğinde biyolojik, psikolojik, ahlaki ve kültürel boyutlar da dikkate alınmalıdır. Böylece cinsel konulara karşı bilginin yanında tutarlı bir yaklaşım ortaya çıkabilir (Moglia, 1994).

İslamî bakışta zikredilen içeriğe ilaveten cinsel davranış ve eğilimlerde normal ve anormal değerlerin eğitimi, cinsel sapmaların sağlığı, bedene, ruha, topluma ve maneviyata verdiği zararlar, cinsel sapmalardan sakınma üslupları, kız ve erkeklerin irtibatta olduğu alanlarla ilgili fıkıh hükümleri ve ergenlik döneminde evliliğe hazırlama yöntemleri gibi konular üzerinde de durulmaktadır. Aynı şekilde kızları ve erkekleri cinsel açıdan tahrik edecek eğitim programlarından kaçınılması da tavsiye edilmiştir.

İslamî bakışa göre cinsel eğitimde aşağıdaki özellikler taşıyan esaslara tevecüh edilmiştir:

a) Cinsel ihtiyacın doğal ve fıtrî kaynağı vardır.

b) Doğal ihtiyaçların tamamına tevecüh edilmiştir.

c) Eğitim sistemi usulleriyle uyumludur.

d) Bu esaslar, eğitimcinin yüce eğitim hedeflerine ve yaratılışın gayesine ulaşmasını kolaylaştırır.

İslami bakış, gençleri ve ergenleri maruz kalabilecekleri bedensel, ruhsal, manevi ve kişiliklerine yönelik zararlar ve de yanlış ilişkilerin uhrevî sonuçları hakkında bilgilendirmeyi amaçlar. Evlilik, Batı'da daha az üzerinde durulan başka bir konudur. Oysa evlilik, gençlerin cinsel ihtiyaçlarının

giderilmesi, ahlaki, ruhsal ve bedensel sağlıklarının korunması için İslam'ın da tekit ettiği en uygun yoldur.

Kaynakça

- 1- Kuran-ı Kerim
- 2- İbn-i Ebi'l-Hadid (tarihsiz), *Şerh-i Nehcu'l-Belağa*, Mısır, c. 20.
- 3- Ebu Aşık, Abdü'l-Nuaym İbrahim (2001), *Terbiyetü'l-Benati fî'l-İslam*, Mısır, Mektebetü'l-Evladi Şeyhi't-Turas.
- 4- Ahmedî, Ali Asğar (1373), *Tahli-i Terbiyeti ber Revabit-i Duhter ve Peser der İran*, Tahran, İntişarat-ı Evliya ve Mürebbiyan.
- 5- Stone, Abraham ve Hannah Stone (1379), *Pasuh bi Mesail-i Cinsî ve Zenaşuî*, Tercizallah İhvan tercümesi, Tahran, Neşr-i Erguvan.
- 6- _____ (1379), *Danistenihay-i Cinsî ve Zenaşuî*, Muhammed Rıza Dijkam tercümesi, Tahran, Kiled-i Telayî.
- 7- Stone, Gloria (1379), *Pasuh bi Porseşhay-i Cinsî*, Ebu'l-Fazl Nazarî tercümesi, Tahran, Neşr-i Sahil.
- 8- İsmailî, İsmail (tarihsiz), *Emsal-i Kuran*, Tahran, Usve.
- 9- İsmailî, Ali (1381), *Cevan, Engize ve Reftar-ı Cinsî*, Tahran, Likau'n-Nur.
- 10- Eminî, İbrahim (1368), *Âyin-i Terbiyet*, Tahran, İntişarat-ı İslamî.
- 11- Ensarî, Muhammed Ali (k. 1376), *Tercüme-i Gururu'l-Hikem ve Durru'l-Kelem*, Gum, Müessese-i Haliç, c. 2
- 12- Sabit, Hâfız (1381), *Terbiyet-i Cinsî der İslam*, Gum, Müessese-i Amuzeşî ve Pejuheşî-yi İmam Humeynî.

- 13- _____ (1379), *Derâmedî ber Terbiyet-i Cinsî der Nehcu'l-Belağa, Terbiyet-i İslamî*, Gum, Müessesesi-i Âmuzeşî ve Pejuheşî-yi İmam Humeynî.
- 14- Bir gurup müellif (1372), *Revanşinasiy-i Rüşd*, Tahran, Simet.
- 15- Bir gurup yazar (1353), *Tefsir-i Numune*, Tahran, Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, c. 14.
- 16- Hür Amulî, Muhammed Bin Hasan (k. 1398), *Vesailü's-Sia*, Tahran, El-Mektebetü'l-İslamiye, c. 5.
- 17- Rızazade, Fatime Begüm (1369), *Nizam-t Cinsiy-i Kudek ve Nucevan der İslam*, Yüksek lisans tezi, Tahran, Danışgâh-ı Terbiyet-i Müderris.
- 18- Sadat, Muhammed Ali (1368), *Reftar-i Pederan ve Ferzendan*, Tahran, İntişarat-ı Evliya ve Mürebbiyan.
- 19- Seccadî, Muhammed Kâzım (1379), *Pasuh bi Sualat-i Cinsiyi Kudekan ve Nucevanan*, Tahran, İntişarat-ı Hani.
- 20- Şarkî, Muhammed Rıza (1376), *Dünyay-ı Nucevan*, Tahran, Terbiyet.
- 21- Şeriatmedarî, Ali (1371), *Revanşinasiy-i Terbiyetî*, Tahran, Neşr-i Sipehr.
- 22- Şemil Şiblî (1371), *Revanşinasiy-i Buluğ ve Terbiyet-i Cinsiy-i Kudekan ve Nucevanan*, Pervin Kasımî ve Fazlullah Şahluyîpur tercümesi, Tahran, İntişarat-ı Hisam.
- 23- Tabersî, Hasan bin Fazl (k. 1376), *Mekarimu'l-Ahlak*, Tahran, Daru'l-Kitabi'l-İslamî.
- 24- Attaran, Muhammed (1368), *Âra-i Mürebbiyan-i Buzurg-i Muselman*, Tahran, Vezaret-i Amuzeş ve Pervereş, Sazman-ı Bernameriziy-i Amuzeşî.
- 25- Allame Tabatabaî, Seyyid Muhammed Hüseyin (1360), *El-Mizan fi Tefsiri'l-Kuran*, Tahran, El-Mektebetü'l-İslamiyye.
- 26- Ferid Tenkabenî, Murtaza (1372), *El-Hadis*, Tahran, Neşr-i Ferheng-i İslamî.
- 27- Fakihî, Ali Naki (1375), *Usul-i Terbiyet-i İslamî*, Talim ve Terbiyet, No: 47, s. 21-44.
- 28- Caplan, Harold ve Benjamin Sadok (1378), *Hülasay-i Revanpezeşkiy-i Ulum-i Reftar-i Revan-i Pezeşkiy-i Balinî*, Nasrullah Purefkanî ve Muhammed Bakır Kechaf tercümesi, *Revanşinasiy-i Reftar-i Cinsî*, Tahran, Neşr-i Revan.
- 28- Kuleynî, Muhammed bin Yakup (tarih-siz), *Usul-i Kafi*, Tahran, El-Mektebetü'l-İslamiyye.
- 29- Kochenkof ve Lopic (1369), *Revanşinasî ve Terbiyet-i Cinsî*, Muhammed Takizade tercümesi, Tahran, Bonyad.
- 30- Meclisî, Muhammed Bakır (k. 1413), *Biharu'l-Envar*, Beyrut, Daru'l-İhyai't-Turasî'l-Arabî.
- 31- Meşkinî, Ali (1377), *İzdivaç der İslam*, Gum, İntişaratü'l-Hadi.
- 32- Mutahharî, Murtaza (1353), *Mesele-i Hicap*, Tahran, Şirket-i Sehamiy-i İntişar.
- 33- Muarrifavî, İbrahim (1379), *Terbiyet-i Cinsî Terbiyet-i Feramuş Şode*, Tahran, Neşriyeyi Behmen.
- 34- Nuri Tabersî (1987), *El-Mustedreku'l-Vesail*, Beyrut, Alu'l-beyti'l-İhyau't-Turas, c. 2.
- 35- Valid men, Muhammed (1380), *Çigunegiy-i Tanzim-i Revabit ve Reftarhay-i Cinsî*, Tez, Gum, Muessesey-, Amuzeşî ve Pejuheşî-yi İmam Humeynî.
- 36- Adeloye, J.A. (1991), "The Attitude of Adults to the Teaching of Sex Education in Post-Primary Schools", *Nigerian Journal of Guidance and Counseling*, No: 4 (1-2), s. 71-78.

- 37- Anderson, J.E., L. Kann, D. Holtzman ve diğerleri (1990), "HIV7AIDS Knowledge and Sexual Behavior Among High School Students", *Family Planning Perspectives*, 22, s. 252-255.
- 38- Baldwin, S. E. Ve M.V. Baranoski (1990), "Family Interactions and Sex Education in the Home" *Adolescence*, No: 25 (99), s. 573-582.
- 39- Baldwin, J.I.S. Whiteley ve J.D. Baldwin (1990), "Changing AIDS –and fertility- Related Behavior: The Effectiveness of Sexual Education", *The Journal of Sex Research*, 27, s. 245-262.
- 40- Berger, D.K. (1987), "Influence of Family Planning Counseling in an Adolescent Clinic on Sexual Activity and Contraceptive use", *Journal of Adolescent Health*, 8, s. 436-440.
- 41- Bernard, H.S. ve A.J. Schwartz (1977), "Impact of a Human Sexuality Program on Sex-Related Knowledge, Attitudes, Behavior and Guilt of College Undergraduates", *Journal of the American College Health Association*, 25, s. 182-185.
- 42- Blanchard, M., F. Narring, P.A. Michaud ve F. Dubois-Arber (1993), The Effect of the Swiss Stop-AIDS campaigns 1987-1992: Increase in Condom Use Without Promotion of Sexual Promiscuity. Poster Presentation, Track D, Do-D02-3474, Ninth International Conference on AIDS, Berlin.
- 43- Caron, S.L., D.B. Carter, C. M. Daves ve E. Macklin (1993), "Evaluating the Effectiveness of Workshop Interventions on Contraceptive use Among First Year College Students", *Journal of Psychology and Human Sexuality*, No: 9 (3-4); 90-120.
- 44- Daures, J.P., G. Chaix-Durand, M. Maurin, J.L. Viala ve F. Gremy (1989), Preliminary Study on the Prevention of Voluntary Terminations of Pregnancy and of Sexually Transmitted Diseases in the Adolescent by Giving Information in the Third Year (of Secondary School), *Contraception- Fertilitesexualite*, 17, s. 1021-1026.
- 45- Davidson, J.K. ve C.A. Darling (1986), "The Impact of College Level Sex Education on Sexual Knowledge, Attitudes and Practices: The Knowledge/Sexual Experimentation Myth Revisited", *Deviant Behavior*, 7, s. 13-30.
- 46- Dawson, D.A. (1986), "The Effects of Sex Education on Adolescent Behavior", *Family Planning Perspectives*, 18, s. 162-170.
- 47- De Fine Olivarius, F., A.M. Worm, C.S. Petersen ve diğerleri (1992), "Sexual Behavior of Women Attending an Inner-city STD Clinic Before and After a General Campaign for Safer Sex in Denmark", *Genitourinary Medicine*, 68, s. 296-299.
- 48- Dignan, M., D. Denson, D. Anspaugh ve D. C'mich (1985), "Effects of Sex Education on Sexual Behaviors of College Students", *Adolescence*, 20, s. 171-178.
- 49- Dycus, S. G.M. Costner (1990), "Healthy Early Adolescent Development (11-13 year olds): Implementing a Human Sexuality Curriculum for Seventh Graders", *Elementary School Guidance and Counseling*, 25, s. 46-53.
- 50- Edelman, M.W. ve K.J. Pittman (1986), "Adolescent Pregnancy: Black and White", *Journal of Community Health*, 11, s. 63-69.
- 51- Edwards, L.E., M.E. Steinman, K.A. Arnold ve E.Y. Hakanson (1980), "Adolescent

- Pregnancy Prevention Services in High-school", *Clinics Family Planning Perspectives*, 12, s. 6-14.
- 52- Eisen, M. Ve G.L.Zellman (1987), "Changes in Incidence of Sexual Intercourse of Unmarried Teenagers Following a Community-based Sex Education Program", *The Journal of Sex Research*, 23, s. 527-544.
- 53- Furstenberg, F.F., K.A. Moor ve J.L. Peterson (1985), "Sex Education and Sexual Experience Among Adolescents", *American Journal of Public Health*, 75, s. 1331-1332.
- 54- Herlitz, C. (1993), "Sexual Behavior in the General Population of Sweden", *Social Science and Medicine*, 36, s. 1535-1540.
- 55- Howard, M. Ve H.B. Mc Cabe (1990), "Helping Teenagers Postpone Sexual Involvement", *Family Planning Perspectives*, 22, s. 21-26.
- 56- Huston, R.L., L.J. Martin ve D.M. Foulds (1990), "Effect of a Program to Facilitate Parent-Child Communication about Sex", *Clinical Pediatrics*, No: 29 (11), s. 626-633.
- 57- Jorgensen, S.R., V. Potts ve B. Camp (1993), "Project Taking Charge: Six month Follow up of a Pregnancy Prevention Program for Early Adolescents", *Family Relations*, 42, s. 401-406.
- 58- King, B.M., L.S. Parisi ve K.R. Odwyer (1993), "College Sexuality Education Promotes Future Discussions About Sexuality Between Former Students and Their Children", *Journal of Sex Education and Therapy*, No: 19 (4), s. 258-293.
- 59- Kirby, D., R.P. Barth, N. Leland ve J.V. Fetro (1991), "Reducing the Risk: Impact of a New Curriculum on Sexual Risk-Taking", *Family Planning Perspectives*, 23, s. 253-263.
- 60- Kroger, F. Ve P.J. Wiesner (1981), "STD Education: Challenge for the 80s", *The Journal of School Health*, 51, s. 278-281.
- 61- Ku, L.C., F.L. Sonenstein ve J.H. Pleck. The Association of AIDS Education and Sex Education with Sexual Behavior and Condom Use Among Teenage Men. *Family Planning Perspectives*, 24, s. 100-106.
- 62- Kyman, W.(1995), "The First Step: Sexuality Education for Parents", *Journal of Sex Education and Therapy*, No: 21 (30), s. 153-157.
- 63- Lenderyou, G. (1994), "Sex Education: A School-based Perspective", *Sexual and Marital Therapy*, No: 9 (2), s. 127-144.
- 64- Marsiglio, W. Ve F.L. Mott (1986), "The Impact of Sex Education on Sexual Activity, Contraceptive Use and Pre-Material Pregnancy, Among American Teenagers", *Family Planning Perspectives*, 18, s. 151-162.
- 65- Mellanby, A., J.Tripp'in yardımıyla (1992), "Sex Education: More is not Enough", *Journal of Adolescence*, No: 15 (4), s. 446-449.
- 66- Moglia, R. (1994), "Sexuality Education in Higher Education in the Vsai: Analysis and Implication", *Sexual and Marital Therapy*, No: 9 (2), s. 181-191.
- 67- Monyooe, L.A. ve C.N. Fumba (1998), Pupils Views on Sex Education in Transkei Schools, South Africa. *Psychological Reports*, No: 82 (1), s. 337-338.
- 68- Nafstad, P. (1992), Evaluation of a Program to Prevent Unwanted Pregnancies Among Young Women in the Stovener

- District, Oslo, 1988-1990. *Tidsskr Nor Lægeforen*, 112, s. 3112-3114.
- 69- National Swedish Board of Health and Welfare, Committee on Health Education. *Living Together: A Family Planning Project on Gotland Sweden*, Stockholm, Author, 1978.
- 70- Philliber, S.G. ve M.C. Tatum (1982), "Sex Education and the Double Standard in School", *Adolescence*, 17, s. 273-283.
- 71- Pick-de-weiss, S., R. Diaz-Loving, P. Andrade-Palos ve H.P. David (1990), "Effect of Sex Education on the Sexual and Contraceptive Practices of Female Teenagers in Mexico City", *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 3, s. 71-93.
- 72- Pillai, V.K. ve D.L. Yates (1993), "Teenage Sexual Activity in Zambia: The Need for a Sex Education Policy", *Journal of Biosocial Science*, No: 25 (3), s. 411-414.
- 73- Rees, B. Ve S. Zimmerman (1974), "The Effects of Formal Sex Education on the Sexual Behaviors and Attitudes of College Students", *Journal of the American College Health Association*, 22, s. 370-371.
- 74- Reis, Janet ve A. Seidl (1989), "School Administrators, Parents and Sex Education: A Resolvable Paradox?", *Adolescence*, No: 24 (95), s. 639-645.
- 75- Rodrigues, O.M. (1989), "Proposal for Training Sex Educators in Psychology Faculties", *Revista Latino-Americana de Sexologia*, No: 4 (2), s. 211-221.
- 76- Sakondhavit, C., P. Leungtongkum, M. Kanato ve C. Kuchaisit (1988), "Kap Study on Sex Reproduction and Contraception in Thai Teenagers", *Journal of the Medical Association of Thailand*, 71, s. 649-652.
- 77- Schinke, S.P., B.J. Blythe, L.D. Gilchrist ve G.A. Burt (1981), "Primary Prevention of Adolescent Pregnancy", *Social Work with Groups*, 4, s. 121-135.
- 78- Siedlecky, S (1987), "Sexuality Education and the Needs of Young People", *Health Right*, 6 (4), s. 11-16.
- 79- Siegal, D., R. Diclemente, M. Dubin, F. Krasovsky ve P. Saliba (1995), "Change in Junior High School Students' AIDS-related Knowledge, Misconceptions' Attitudes and HIV-Preventative Behaviors: Effects of a School-based Intervention", *AIDS Education and Prevention*, 7, s. 534-543.
- 80- Singh, S. (1986), "Adolescent Pregnancy in the United States: An Interstate Analysis", *Family Planning Perspectives*, 18, s. 210-220.
- 81- Spanier, G.B. (1978), "Sex Education and Premature Sexual Behavior Among American College Student", *Adolescence*, 13, s. 659-674.
- 82- Turner, J.C., E. Korpita, L.A. Mohn ve W.B. Hill (1993), "Reduction in Sexual Risk Behaviors Following a Comprehensive Health Education Intervention", *Journal of American College Health*, 41, s. 187-193.
- 83- Vincent, M.L., A.F. Clearie ve M.D. Schluchter (1987), "Reducing Adolescent Pregnancy Through School and Community-based Education", *Journal of the American Medical Association*, 257, s. 3382-3386.
- 84- Visser, A.P. ve B.P. Van (1994), "Effectiveness of Sex Education Provided to Adolescents", *Patient Education and Counseling*, No: 23 (3), s. 147-160.
- 85- Weerakoon, P. (1994), "Sexuality Education or Allied Health Professionals: A

- Program to Meet Individual Student Needs", *Journal of Sex Education and Therapy*, No: 20 (1), s. 41-46.
- 86- Weis, D.L., B. Ranbinowitz ve M.F. Ruckstuhl (1992), "Individual Changes in Sexual Attitudes and Behavior with in College Level Human Sexuality Courses", *Journal of Sex Research*, 29, s. 43-59.
- 87- Wielandt, H.B. ve B. Jeune (1992), Has the Age at Sexual Debut Changed after the Safe Sex Campaign? Ugeskr laeskr, 54, s. 271-275.
- 88- Williams, J.E., C.M. Achilles and C.P. Norton (1985), Appalachian Adolescent Health Education Project (AAHEP) Evaluation: A Study of Teen Pregnancy in East Tennessee (1982-1985), Paper Presented to the Mid-South Educational Research Association (MSERA), Biloxi, MS.
- 89- Yarber, W.L. ve T. Anno (1981), "Changes in Sex Guilt, Primarily Sexual Intimacy Attitudes and Sexual Behavior During a Sexuality Course", *Health Education*, s. 17-21.
- 90- Zabin, L.S., M.B. Hirsh, E.A. Smith, R. Strett ve diğerleri (1986), "Evaluation of a Pregnancy Prevention Program for Urban Teenagers", *Family Planning Perspective*, 8, s. 119-126.